

॥ प्रथमः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयसंहितायां पञ्चमकाण्डे प्रथमः प्रश्नः ॥

सावित्राणि जुहोति प्रसूत्यै चतुर्गृहीतेन जुहोति चतुष्पादः
 पशवः पशून्वाव रुन्धे चतस्रो दिशो दिक्ष्वेव प्रति तिष्ठति
 छन्दांसि देवेभ्योऽपाक्रामन्न वोऽभागानि हव्यं वक्ष्याम इति
 तेभ्य एतच्चतुर्गृहीतमधारयन् पुरोनुवाक्यायै याज्यायै देवतायै
 वषट्काराय यच्चतुर्गृहीतं जुहोति छन्दांस्येव तत्प्रीणाति तान्यस्य
 प्रीतानि देवेभ्यो हव्यं वहन्ति यं कामयेत (१)

पापीयान्थस्यादित्येकैकं तस्य जुहुयादाहुतीभिरेवैनमप
 गृह्णाति पापीयान्भवति यं कामयेत वसीयान्थस्यादिति सर्वाणि
 तस्यानुद्भूत्य जुहुयादाहुत्यैवैनमभि क्रमयति वसीयान्भवत्यथो
 यज्ञस्यैवैषाभिक्रान्तिरेति वा एष यज्ञमुखादृद्धा योऽग्नेर्देवताया
 एत्यष्टावेतानि सावित्राणि भवन्त्यष्टाक्षरा गायत्री गायत्रः (२)

अग्निस्तेनैव यज्ञमुखादृद्धा अग्नेर्देवतायै नैत्यष्टौ सावित्राणि
 भवन्त्याहुतिर्नवमी त्रिवृतमेव यज्ञमुखे वि यातयति यदि कामयेत
 छन्दांसि यज्ञयशसेनार्पयेयमित्यृचमन्तुमां कुर्याच्छन्दांस्येव
 यज्ञयशसेनार्पयति यदि कामयेत यजमानं यज्ञयशसेनार्पयेयमिति
 यजुरन्तमं कुर्याद्यजमानमेव यज्ञयशसेनार्पयत्यृचा स्तोमं
 समर्धयेति (३)

आह॒ समृ॑द्धौ च॒तुर्भि॑र॒भिमा॑ द॒त्ते च॒त्वारि॑ छ॒न्दा॑सि
 छ॒न्दो॑भिरे॒व दे॒वस्य॑ त्वा स॒वितुः॑ प्र॒सव॑ इत्या॒ह प्र॒सू॑त्या
 अ॒ग्निर्दे॒वेभ्यो॑ नि॒लाय॑त॒ स वेणुं॑ प्रावि॑श॒त्स ए॒तामृ॑तिम॒नु
 सम॑च॒रद्द्वे॒णोः सु॒षिर॑ꣳ सु॒षिरा॑भिर्भवति स॒योनि॑त्वाय॒
 स यत्र॑य॒त्राव॑स॒त्तत्कृ॑ष्णम॒भवत्क॑ल्मा॒षी भ॑वति रू॒पसं॑मृद्ध्या
 उ॒भय॑तः॒क्ष्णूर्भव॑ती॒तश्चा॒मुत॑श्चा॒र्कस्या॑व॒रुद्धौ॑ व्याम॒मात्री भ॑वत्ये॒ताव॑द्वै
 पु॒रुषे॑ वी॒र्यं वी॒र्यस॑म्मि॒ताऽप॑रि॒मिता॑ भवत्य॒परि॑मित॒स्याव॑रुद्धौ॒ यो
 वन॑स्पती॒नाम्फ॑ल॒ग्रहिः॑ स ए॒षां वी॒र्या॑वा॒न्फ॒लग्र॑हिर्वेणु॒र्वेण॑वी भ॒वति
 वी॒र्य॑स्याव॒रुद्धौ॑॥ (४)

कामयेत गायत्रौऽर्धयेति च सप्तविंशतिश्च॥ [१]

व्यृ॒द्धं वा ए॒तद्य॑ज्ञस्य॒ यद॑य॒जुष्के॑ण क्रि॒यत॑ इ॒माम॑गृ॒भ्नात्र॑श॒नामृ॑तस्य
 द॒त्ते य॑जु॒ष्कृत्यै॑ य॒ज्ञस्य॑ समृ॑द्धौ प्र॒तूर्त॑ वाजि॒न्ना द्र॑वेत्य॒श्वम॑भि
 द॒धाति॑ रू॒पमे॒वास्यै॑त॒न्महि॑मानं॒ व्याच॑ष्टे यु॒ञ्जाथा॑ꣳ रा॒सभं॑ यु॒वमि॑ति
 गर्द॑भमस॒त्येव॑ गर्द॒भं प्र॑ति॒ष्ठाप॑यति॒ तस्मा॑द॒श्वाद्ग॑र्द॒भोऽस॑त्तरो
 यो॒गे॒योगे॑ त॒वस्तर॑मित्या॒ह (५)

यो॒गे॒योग॑ ए॒वैनं॑ यु॒ङ्क्ते॑ वाजै॒वाजे॑ ह॒वाम॑ह॒ इत्या॑हान्नं॒ वै
 वा॒जोऽन्न॑मे॒वाव॑ रु॒न्धे स॒खाय॑ इन्द्र॒मृ॒तय॑ इत्या॒हेन्द्रि॑यमे॒वाव॑
 रु॒न्धेऽग्नि॑र्दे॒वेभ्यो॑ नि॒लाय॑त॒ तं प्र॑जाप॒तिर॑न्व॒विन्द॑त्प्राजाप॒त्योऽश्वो॑-
 ऽश्वे॒न स॑म्भ॒रत्य॑नु॒वित्त्यै॑ पा॒पव॑स्य॒सं वा ए॒तत्क्रि॑यते॒ यच्छे॑य॒सा च॑

पापीयसा च समानं कर्म कुर्वन्ति पापीयान् (६)

ह्यश्वाद्भर्दभोऽश्वं पूर्वं नयन्ति पापवस्यसस्य व्यावृत्त्यै
तस्माच्छ्रेयाः सं पापीयान्पश्चादन्वेति बहुर्वै भवतो भ्रातृव्यो भवतीव
खलु वा एष योऽग्निं चिनुते वज्र्यश्वः प्रतूर्वन्नेह्यवक्रामन्नशस्तीरित्याह
वज्रैणैव पाप्मानम्भ्रातृव्यमव क्रामति रुद्रस्य गाणपत्यादित्याह
रौद्रा वै पशवो रुद्रादेव (७)

पशून्निर्याच्याऽऽत्मने कर्म कुरुते पूष्णा सयुजा सहेत्याह पूषा
वा अध्वनाः सन्नेता समष्ट्यै पुरीषायतनो वा एष यदग्निरङ्गिरसो
वा एतमग्रे देवतानाः समभरन्मृथिव्याः सधस्थादग्निं पुरीष्यमङ्गिर-
स्वदच्छेहीत्याह सायतनमेवैनं देवताभिः सम्भरत्यग्निं पुरीष्यमङ्गिर-
स्वदच्छेम इत्याह येन (८)

सङ्गच्छते वाजमेवास्य वृद्धे प्रजापतये प्रतिप्रोच्याग्निः
सम्भृत्य इत्याहुरियं वै प्रजापतिस्तस्या एतच्छ्रोत्रं यद्वल्मीकोऽग्निं
पुरीष्यमङ्गिरस्वद्वरिष्याम इति वल्मीकवपामुप तिष्ठते साक्षादेव
प्रजापतये प्रतिप्रोच्याग्निः सम्भरत्यग्निं पुरीष्यमङ्गिरस्वद्वराम्
इत्याह येन सङ्गच्छते वाजमेवास्य वृद्धेऽन्वग्निरुषसामग्रम् (९)

अख्यदित्याहानुख्यात्या आगत्य वाज्यध्वन आक्रम्य
वाजिन्मृथिवीमित्याहेच्छत्येवैनं पूर्वया विन्दत्युत्तरया द्वाभ्यामा
क्रमयति प्रतिष्ठित्या अनुरूपाभ्यान्तस्मादनुरूपाः पशवः प्र जायन्ते

द्यौस्ते पृष्ठं पृथिवी सधस्थमित्याहैभ्यो वा एतं लोकेभ्यः प्रजापतिः
 समैरयद्रूपमेवास्यैतन्महिमानं व्याचष्टे वज्री वा एष यदश्वो
 दद्विरन्यतोदज्यो भूयाल्लौमभिरुभयादज्यो यं द्विष्यात्तमधस्पदं
 ध्यायेद्वज्रैणैवैनं स्तृणुते॥१०॥

आह पापीयान्ब्राह्मणं येनाग्रं वज्री वै सप्तदश च॥ [२]

उत्क्रामोदक्रमीदिति द्वाभ्यामुत्क्रमयति प्रतिष्ठित्या
 अनुरूपाभ्यान्तस्मादनुरूपाः पशवः प्र जायन्तेऽप उप सृजति यत्र
 वा आप उपगच्छन्ति तदोषधयः प्रति तिष्ठन्त्योषधीः प्रतितिष्ठन्तीः
 पशवोऽनु प्रति तिष्ठन्ति पशून् यज्ञो यज्ञं यजमानो यजमानं
 प्रजास्तस्मादप उप सृजति प्रतिष्ठित्यै यदध्वर्युरनग्नावाहुतिं
 जुहुयादन्धोऽध्वर्युः (११)

स्याद्रक्षांसि यज्ञं हन्युरहिरण्यमुपास्य जुहोत्यग्निवत्येव
 जुहोति नान्धोऽध्वर्युर्भवति न यज्ञं रक्षांसि घ्नन्ति जिघर्म्यग्निं
 मनसा घृतेनेत्याह मनसा हि पुरुषो यज्ञमभिगच्छति प्रतिक्ष्यन्तं
 भुवनानि विश्वेत्याह सर्वं ह्येष प्रत्यङ्गतिं पृथुं तिरश्चा वयंसा
 बृहन्तमित्याहाल्पो ह्येष जातो महान् (१२)

भवति व्यचिष्टमन्नं रभसं विदानमित्याहान्नमेवास्मै स्वदयति
 सर्वमस्मै स्वदते य एवं वेदा त्वां जिघर्षि वचंसा घृतेनेत्याह
 तस्माद्यत्पुरुषो मनसाभिगच्छति तद्वाचा वदत्यरक्षसेत्याह

रक्ष॑साम॒प॒ह॒त्यै मर्य॑श्रीः स्पृ॒ह्य॒द्वर्णो अ॒ग्निरि॒त्या॒हाप॑चितिमे॒वास्मि॑न्दधा॒त॒य ए॒वं (१३)

वेद॑ मन॑सा त्वै तामा॑प्तुम॒र॒हति॑ याम॑ध्व॒र्युर॑न॒ग्नावाहु॑तिं जु॒होति॑
मन॑स्वती॒भ्यां जु॒होत्याहु॑त्यो॒रास्यै द्वा॒भ्यां प्र॑ति॒ष्ठित्यै॑ यज्ञ॒मुखेय॑ज्ञ॒मुखे
वै क्रि॒यमा॑णे य॒ज्ञः रक्षा॑सि जिघा॑सन्त्ये॒तर॒हि खलु॑ वा
ए॒तद्य॑ज्ञ॒मुखं य॒र॒ह्येन॑दाहु॒तिर॑श्नुते परि॑ लिखति॒ रक्ष॑साम॒प॒ह॒त्यै
ति॒सृभिः॑ परि॑ लिखति त्रि॒वृद्वा अ॒ग्निर्या॑वा॒नेवा॒ग्निस्तस्मा॑द्रक्षा॒स्यप॑
हन्ति॑ (१४)

गा॒य॒त्रि॒या परि॑ लिखति॒ तेजो॑ वै गा॒य॒त्री तेज॑सै॒वैनं॑ परि॑
गृ॒ह्णाति॑ त्रि॒ष्टुभा॑ परि॑ लिखतीन्द्रि॒यं वै त्रि॒ष्टुगिन्द्रि॒येणै॒वैनं॑ परि॑
गृ॒ह्णात्यनु॑ष्टुभा॑ परि॑ लिखत्यनु॑ष्टुप्सर्वा॒णि छन्दा॑सि परि॒भूः
पर्या॑स्यै मध्य॒तोऽनु॑ष्टुभा॑ वाग्वा अ॒नु॑ष्टुप्स॒स्मान्मध्य॑तो वा॒चा व॑दामो
गा॒य॒त्रि॒या प्र॑थ॒मया॑ परि॑ लिखत्यथा॒नु॑ष्टुभाथं त्रि॒ष्टुभा॑ तेजो॑ वै
गा॒य॒त्री य॒ज्ञोऽनु॑ष्टुगिन्द्रि॒यं त्रि॒ष्टुप्तेज॑सा चै॒वेन्द्रि॒येण॑ चोभ॒यतो॑ य॒ज्ञं
परि॑ गृ॒ह्णाति॑॥ (१५)

अ॒न्योऽध्व॑र्युर्म॒हान्भव॑ति त्रि॒ष्टुभा॑ तेजो॑ वै गा॒य॒त्री त्रयो॑दश च॥ ————— [३]

दे॒वस्य॑ त्वा स॒वितुः॑ प्र॑स॒व इति॑ खनति॒ प्रसू॑त्या अथो॑
धू॒ममे॒वैतेन॑ जनयति॒ ज्योति॑ष्मन्तं त्वा॒ग्ने सु॒प्रती॑क॒मित्या॑ह
ज्योति॑रे॒वैतेन॑ जनयति॒ सोऽग्नि॑र्जा॒तः प्र॒जाः शु॒चा॒र्पय॑त्तं दे॒वा

अर्धर्चेनाशमयञ्छिवं प्रजाभ्योऽहिः सन्तमित्याह प्रजाभ्यं
 एवैनं शमयति द्वाभ्यां खनति प्रतिष्ठित्या अपां पृष्ठमसीति
 पुष्करपर्णमा (१६)

हरत्यपां वा एतत्पृष्ठं यत्पुष्करपर्णं रूपेणैवैनदा
 हरति पुष्करपर्णेन सम्भरति योनिर्वा अग्नेः पुष्करपर्णं
 सयोनिमेवाग्निं सम्भरति कृष्णाजिनेन सम्भरति यज्ञो वै
 कृष्णाजिनं यज्ञेनैव यज्ञं सम्भरति यद्वाग्याणां पशूनां चर्मणा
 सम्भरेद्वाग्यान्पशूञ्छुचार्पयेत्कृष्णाजिनेन सम्भरत्यारण्यानेव
 पशून् (१७)

शुचार्पयति तस्मात्समावत्पशूनां प्रजायमानानामारण्याः
 पशवः कनीयाः सः शुचा ह्युता लोमतः सम्भरत्यतो ह्यस्य मेध्यं
 कृष्णाजिनं च पुष्करपर्णं च सः स्तृणातीयं वै कृष्णाजिनमसौ
 पुष्करपर्णमाभ्यामेवैनमुभयतः परि गृह्णात्यग्निर्देवेभ्यो निलायत
 तमथर्वान्वपश्यदथर्वा त्वा प्रथमो निरमन्थदग्न इति (१८)

आह य एवैनमन्वपश्यत्तेनैवैनं सम्भरति त्वामग्ने
 पुष्करादधीत्याह पुष्करपर्णे ह्येनमुपश्रितमविन्दत्तमु त्वा
 दध्यङ्गुषिरित्याह दध्यङ्गा आथर्वणस्तेजस्य्यासीत्तेज एवास्मिन्दधाति
 तमु त्वा पाथ्यो वृषेत्याह पूर्वमेवोदितमुत्तरेणाभि गृणाति (१९)

चतसृभिः सम्भरति चत्वारि छन्दांसि छन्दोभिरेव

गायत्रीभिर्ब्राह्मणस्य गायत्रो हि ब्राह्मणस्त्रिष्टुभीं राजन्यस्य त्रैष्टुभो
 हि राजन्यो यं कामयेत वसीयान्थस्यादित्युभयीभिस्तस्य
 सम्भरेत्तेजश्चैवास्मा इन्द्रियं च समीचीं दधात्यष्टाभिः
 सम्भरत्यष्टाक्षरा गायत्री गायत्रोऽग्निर्यावानेवाग्निस्तः सम्भरति
 सीदं होतरित्याह देवता एवास्मै सः सादयति नि होतेति
 मनुष्यान्थसः सीदस्वेति वयांसि जनिष्वहि जेन्यो अग्ने
 अहामित्याह देवमनुष्यानेवास्मै सः सन्त्रान्त्र जनयति॥ (२०)

ऐव पशूनिर्ति गृणाति होतरिति सप्तविंशतिश्च॥ [४]

क्रूरमिव वा अस्या एतत्करोति यत्खनत्यप उप सृजत्यापो
 वै शान्ताः शान्ताभिरेवास्यै शुचः शमयति सं ते वायुर्मातरिश्वा
 दधात्वित्याह प्राणो वै वायुः प्राणेनैवास्यै प्राणः सं दधाति सं
 ते वायुरित्याह तस्माद्वायुप्रच्युता दिवो वृष्टिरीर्ते तस्मै च देवि
 वर्षडस्तु (२१)

तुभ्यमित्याह षड्वा ऋतव ऋतुष्वेव वृष्टिं दधाति
 तस्मात्सर्वानृतून् वर्षति यद्वषट्कुर्याद्रक्षांसि यज्ञः हन्युर्वडित्याह
 परोक्षमेव वर्षट्करोति नास्य यातयामा वर्षट्कारो भवति न
 यज्ञः रक्षांसि घ्नन्ति सुजातो ज्योतिषा सहेत्यनुष्टुभोप
 नह्यत्यनुष्टुप् (२२)

सर्वाणि छन्दांसि छन्दांसि खलु वा अग्नेः प्रिया तनूः

प्रिययैवैनं तनुवा परि दधाति वेदुको वासो भवति य एवं वेद
 वारुणो वा अग्निरुपनद्ध उदु तिष्ठ स्वध्वरोर्ध्व ऊ षु णं ऊतय इति
 सावित्रीभ्यामुत्तिष्ठति सवितृप्रसूत एवास्योर्ध्वा वरुणमेनिमुत्सृजति
 द्वाभ्यां प्रतिष्ठित्यै स जातो गर्भो असि (२३)

रोदस्योरित्याहेमे वै रोदसी तयोरेष गर्भो यदग्निस्तस्मादेवमाहा
 चारुर्विभृत ओषधीष्वित्याह यदा ह्येतं विभरन्त्यथ चारुतरो भवति
 प्र मातृभ्यो अधि कनिक्रदद्वा इत्याहौषधयो वा अस्य
 मातरस्ताभ्य एवैनं प्र च्यावयति स्थिरो भव वीङ्म इति गर्दभ
 आ सादयति (२४)

सं नह्यत्येवैनमेतया स्थेमे गर्दभेन सम्भरति तस्माद्गर्दभः
 पशूनां भारभारितमो गर्दभेन सम्भरति तस्माद्गर्दभो-
 ऽप्यनालेशेत्यन्यान्यशून्मेद्यत्यन्नः ह्येनेनार्कः सम्भरन्ति गर्दभेन
 सम्भरति तस्माद्गर्दभो द्विरेताः सन्कनिष्ठं पशूनां प्र जायतेऽग्निर्ह्यस्य
 योनिं निर्दहति प्रजासु वा एष एतर्ह्यारूढः (२५)

स ईश्वरः प्रजाः शुचा प्रदहः शिवो भव प्रजाभ्य इत्याह
 प्रजाभ्य एवैनं शमयति मानुषीभ्यस्त्वमङ्गिर इत्याह मानव्यो
 हि प्रजा मा द्यावापृथिवी अग्निं शूशुचो माऽन्तरिक्षं मा
 वनस्पतीनित्याहेभ्य एवैनं लोकेभ्यः शमयति प्रेतु वाजी
 कनिक्रददित्याह वाजी ह्येष नानन्दद्रासभः पत्वेति (२६)

आह॒ रास॑भ॒ इति॒ ह्येत॑मृष॒योऽव॑द॒न्भर॑न्त्रि॒ग्निं पु॑री॒ष्यमित्या॑हा॒ग्निः
 ह्येष॑ भर॑ति॒ मा पा॑द्यायु॒षः पु॑रेत्या॒हाऽऽयु॑रे॒वास्मि॑न्दधाति॒ तस्मा॑द्भ॒र्दभः
 सर्व॑मायु॒रेति॒ तस्मा॑द्भ॒र्दभे॒ पुरा॑ऽऽयु॒षः प्र॑मी॒ते बि॑भ्यति॒ वृषा॑ग्निं
 वृष॑ण॒म्भर॑न्त्रित्या॒ह वृषा॑ ह्येष॑ वृषा॒ग्निर॒पां गर्भ॑म् (२७)

स॒मु॒द्रिय॑मित्या॒हापा॑ः ह्येष॑ गर्भो॒ यद्ग्निर॑ग्न॒ आ या॑हि
 वी॒तय॑ इति॒ वा इ॒मौ लो॒कौ व्यै॑ताम॒ग्न आ या॑हि वी॒तय॑ इति॒
 यदा॑हानयो॒र्लोक॑योर्वी॒त्यै प्र॑च्यु॒तो वा ए॒ष आ॒यत॑ना॒दगतः॑ प्रति॒ष्ठाः
 स ए॒तर्ह्य॑ध्व॒र्यु च॒ यज॑मानं च ध्यायत्यृ॒तः स॒त्यमि॑त्या॒हेयं॑ वा
 ऋ॒तम॒सौ (२८)

स॒त्यम॒नयो॑रे॒वैनं॑ प्रति॒ष्ठाप॑यति॒ नार्ति॑मा॒र्च्छत्य॑ध्व॒र्युर्न॑ यज॑मानो
 वरु॑णो॒ वा ए॒ष यज॑मानम॒भ्येति॒ यद्ग्निरु॑प॒नद्ध॑ ओष॑धयः॒ प्रति॑
 गृ॒ह्णीता॑ग्निमे॒तमित्या॑ह॒ शान्त्यै॑ व्यस्यन्वि॒श्वा अ॑म॒तीर॑रा॒तीरि॑त्या॒ह
 रक्ष॑सा॒मप॑हत्यै नि॒षीद॑न्त्रो॒ अप॑ दुर्म॒तिः ह॑न॒दित्या॑ह॒ प्रति॑ष्ठित्या॒
 ओष॑धयः॒ प्रति॑ मोदध्वम्॥ (२९)

अ॒स्त्व॒नुष्टु॑ब॒सि सा॑दय॒त्यारू॑ढः प॒त्वेति॒ गर्भ॑म॒सौ मो॑दध्वं॒ द्विच॑त्वारि॒शच॑॥ [५]

ए॒नमि॑त्या॒होष॑धयो॒ वा अ॒ग्नेर्भा॑ग॒धेयं॑ ताभि॒रेवैन॑ः॒ सम॑र्धयति॒ पु॒ष्पाव॑तीः सु॒पिप्प॒ला इ॒त्याह॑ तस्मा॒दोष॑धयः
 फ॒लं गृ॒ह्णन्त्य॑यं वो॒ गर्भ॑ ऋ॒त्वि॒यः प्र॒ब्र॑ः स॒धस्थ॑मास॒ददित्या॑ह॒ याभ्यं॑ ए॒वैनं॑ प्र॒च्याव॑यति॒ तास्वै॑वैनं॑ प्रति॒ष्ठाप॑यति॒
 द्वाभ्या॑मु॒पाव॑हरति॒ प्रति॑ष्ठित्यै (०)॥ [६]

वा॒रु॒णो वा अ॒ग्निरु॑प॒नद्धो॒ वि पा॑ज॒सेति॒ वि स्र॑स॒यति॒
 स॒वि॒तृप्रे॑सू॒त ए॒वास्य॑ वि॒षूचीं॑ वरु॒णमे॒निं वि सृ॑जत्य॒प उप॑

सृज॒त्यापो॒ वै शा॒न्ताः शा॒न्ताभि॒रे॒वास्य॒ शुच॑ꣳ शमयति तिसृ॒भिरु॑प॒
सृजति॑ त्रि॒वृद्वा अ॒ग्निर्यावा॑ने॒वाग्नि॑स्तस्य॒ शुच॑ꣳ शमयति मि॒त्रः
सꣳसृज्य॑ पृथि॒वीमि॒त्याह॑ मि॒त्रो वै शि॒वो दे॒वाना॒न्तेनै॒व (३१)

ए॒नꣳ सꣳ सृज॑ति॒ शान्त्यै॑ यद्वा॒म्याणां॑ पात्रा॑णां क॒पालैः
सꣳसृजे॑द्वा॒म्याणि॑ पात्रा॑णि शु॒चार्प॑ये॒दर्म॑क॒पालैः सꣳ सृज॑त्येतानि
वा अ॒नुप॑जीवनी॒यानि॑ तान्ये॒व शु॒चार्प॑यति॒ शर्करा॑भिः सꣳ सृज॑ति
धृ॒त्या अथो॑ श॒न्त्वाया॑जलो॒मैः सꣳ सृज॑त्येषा वा अ॒ग्नेः प्रि॒या
तनू॑र्य॒दजा॑ प्रि॒ययै॒वैनं॑ त॒नुवा॒ सꣳ सृज॑त्यथो तेज॑सा कृष्णाजि॒नस्य॑
लोम॑भिः सम् (३२)

सृज॑ति य॒ज्ञो वै कृ॑ष्णाजि॒नं य॒ज्ञेनै॒व य॒ज्ञꣳ सꣳ सृज॑ति रु॒द्राः
स॒म्भृत्य॑ पृथि॒वीमि॒त्याहै॒ता वा ए॒तं दे॒वता॒ अग्ने॑ सम॑भरं ताभि॒रे॒वैनꣳ
स॒म्भर॑ति म॒खस्य॑ शिरोऽसी॒त्याह॑ य॒ज्ञो वै म॒खस्तस्यै॒तच्छि॒रो
यदु॒खा तस्मा॑दे॒वमा॑ह य॒ज्ञस्य॑ प॒दे स्थ॒ इत्या॑ह य॒ज्ञस्य॑ ह्ये॒ते (३३)

प॒दे अथो॑ प्र॒तिष्ठि॑त्यै प्रा॒न्याभि॑र्यच्छ्रु॒त्यन्व॒न्यैर्म॑न्त्रयते
मिथु॑न॒त्वाय॒ त्र्यु॒द्धिं करो॑ति त्रयं इ॒मे लो॒का ए॒षां लो॒काना॑मा॒स्यै
छन्दा॑भिः करोति वी॒र्यं॑ वै छन्दा॑ꣳसि वी॒र्येणै॒वैनं॑ करोति
यजु॑षा बि॒लं करो॑ति व्यावृ॑त्या इय॑तीं करोति प्र॒जाप॑तिना
य॒ज्ञमु॒खेन॑ स॒मि॒तां द्वि॒स्तनां॑ करोति द्यावा॑पृथि॒व्योर्दोहा॑य चतुः
स्तनां॑ करोति प॒शूनां॑ दोहा॑या॒ष्टास्त॑नां करोति छ॒न्दसां॑ दोहा॑य

नवा॑श्रिमभि॒चर॑तः कुर्यात् त्रिवृ॑तमे॒व वज्र॑ः सम्भृत्य॒ भ्रातृ॑व्याय॒ प्र
ह॑रति॒ स्तृत्यै॑ कृ॒त्वाय॒ सा म॒हीमु॒खामि॑ति॒ नि द॑धाति दे॒वता॑स्वे॒वैनां॑
प्रति॑ष्ठापयति॥ (३४)

तेनै॒व लोम॑भिः स॒मेते॒ अभि॑चर॑त॒ एक॑विंशतिश्च॥ [७]

स॒प्तभि॑र्धूपयति॒ सप्त॒ वै शी॑र्ष॒ण्याः प्रा॒णाः शि॑रं
ए॒तद्य॒ज्ञस्य॒ यदु॒खा शी॑र्ष॒न्नेव॒ यज्ञ॑स्य॒ प्रा॒णान्द॑धाति॒ तस्मा॑त्सप्त
शी॑र्ष॒न्प्रा॒णा अ॑श्वश॒केन॑ धू॒पय॑ति प्राजाप॒त्यो वा अ॑श्वः
स॒योनि॑त्वायादि॒तिस्त्वे॒त्याहे॒यं वा अ॑दि॒तिरदि॑त्यै॒वादित्या॑
ख॒नत्य॑स्या अ॒क्रूर॑ङ्का॒राय॒ न हि स्वः॑ स्वः॒ हिन॑स्ति दे॒वानां॑ त्वा
प॒त्नीरि॑त्या॒ह दे॒वाना॑म् (३५)

वा ए॒तां प॒त्नयो॑ऽग्ने॑ऽकुर्व॒न्ताभि॑रे॒वैनां॑ द॒धाति॒ धि॒षणा॑स्त्वे॒त्याह॑
वि॒द्या वै धि॒षणा॑ वि॒द्याभि॑रे॒वैना॑म॒भीन्दे॒ ग्रास्त्वे॒त्याह॑ छ॒न्दाः॑सि॒ वै
ग्रा॒श्छ॒न्दो॑भि॒रे॒वैना॑ऽश्र॒पय॑ति॒ वरू॑त्रय॒स्त्वे॒त्याह॑ हो॒त्रा वै वरू॑त्रयो
हो॒त्राभि॑रे॒वैनां॑ प॒चति॒ जन॑य॒स्त्वे॒त्याह॑ दे॒वानां॑ वै प॒त्नीः (३६)

जन॑य॒स्ताभि॑रे॒वैनां॑ प॒चति॒ ष॒ड्भिः प॑चति॒ ष॒ड्वा ऋ॒तव॑
ऋ॒तुभि॑रे॒वैनां॑ प॒चति॒ द्विः प॑च॒न्त्वित्या॑ह॒ तस्मा॑द्विः सं॒वत्सर॑स्य
स॒स्यं प॑च्यते वा॒रु॒ण्यु॒खाभी॑द्धा॒ मैत्रि॑योपैति॒ शान्त्यै॑ दे॒वस्त्वा
स॒वितो॑द्व॒पत्वि॒त्याह॑ स॒वितृ॑प्र॒सूत॒ ए॒वैनां॑ ब्र॒ह्म॒णा दे॒वता॑भि॒रुद्व॑प॒त्यप॑द्यमा
पृथि॒व्याशा॑ दि॒श आ॒ पृ॒ण (३७)

इत्याह तस्मादग्निः सर्वा दिशोऽनु वि भात्युत्तिष्ठ बृहती
 भवोर्ध्वा तिष्ठ ध्रुवा त्वमित्याह प्रतिष्ठित्या असुर्य पात्रमनाच्छृणुमा
 च्छृणत्ति देवत्राकरजक्षीरेणा च्छृणत्ति परमं वा एतत्पयो यदजक्षीरं
 परमेणैवेनां पयसा च्छृणत्ति यजुषा व्यावृत्यै छन्दोभिरा च्छृणत्ति
 छन्दोभिर्वा एषा क्रियते छन्दोभिरेव छन्दाऽस्या च्छृणत्ति॥ (३८)

आह देवानां वै पत्नीः पृणेषा षट्॥ [८]

एकविंशत्या माषैः पुरुषशीर्षमच्छैत्यमेध्या वै माषां
 अमेध्यं पुरुषशीर्षममेध्यैरेवास्यामेध्यं निरवदाय मेध्यं कृत्वा
 हरत्येकविंशतिर्भवन्त्येकविंशो वै पुरुषः पुरुषस्यास्यै व्यृद्धं
 वा एतत्प्राणैरमेध्यं यत्पुरुषशीर्षं सप्तधा वितृण्णां वल्मीकवपां
 प्रति नि दधाति सप्त वै शीर्षण्याः प्राणाः प्राणैरेवैनथ्समर्धयति
 मेध्यत्वाय यावन्तः (३९)

वै मृत्युबन्धवस्तेषां यम आधिपत्यं परीयाय यमगाथाभिः परि
 गायति यमादेवैनद्वृङ्क्ते तिसृभिः परि गायति त्रयं इमे लोका एभ्य
 एवैनल्लोकेभ्यो वृङ्क्ते तस्माद्गायते न देयङ्गाथा हि तद्वृङ्क्तेऽग्निभ्यः पशूना
 लभते कामा वा अग्नयः कामानेवाव रुन्धे यत्पशूनालभेतानवरुद्धा
 अस्य (४०)

पशवः स्युर्यत्पर्यग्निकृतानुथ्सृजेद्यज्ञवेशसं कुर्याद्यथ्संस्थापयेद्या
 शीर्षाणि स्युर्यत्पशूनालभते तेनैव पशूनव रुन्धे यत्पर्यग्निकृतानुथ्सृज

शीर्ष्णामयातयामत्वाय प्राजापत्येन सः स्थापयति यज्ञो वै
 प्रजापतिर्यज्ञ एव यज्ञं प्रतिष्ठापयति प्रजापतिः प्रजा असृजत् स
 रिरिचानोऽमन्यत् स एता आप्रीरपश्यत्ताभिर्वै स मुखतः (४१)

आत्मानमाप्रीणीत यदेता आप्रियो भवन्ति यज्ञो वै
 प्रजापतिर्यज्ञमेवैताभिर्मुखत आ प्रीणात्यपरिमितच्छन्दसो
 भवन्त्यपरिमितः प्रजापतिः प्रजापतेरास्या ऊनातिरिक्ता मिथुनाः
 प्रजात्यै लोमशं वै नामैतच्छन्दः प्रजापतेः पशवो लोमशाः
 पशून्नेवाव रुन्धे सर्वाणि वा एता रूपाणि सर्वाणि रूपाण्यग्नौ
 चित्यै क्रियन्ते तस्मादेता अग्नेश्चित्यस्य (४२)

भवन्त्येकविंशतिः सामिधेनीरन्वाह रुग्वा एकविंशो
 रुचमेव गच्छत्यथो प्रतिष्ठामेव प्रतिष्ठा ह्येकविंशश्चतुर्विंशतिमन्वाह
 चतुर्विंशतिरर्धमासाः संवत्सरः संवत्सरोऽग्निर्वैश्वानरः साक्षादेव
 वैश्वानरमव रुन्धे पराचीरन्वाह पराडिव हि सुवर्गो लोकः
 समास्त्वाग्र ऋतवो वर्धयन्त्वित्याह समाभिरेवाग्निं वर्धयति (४३)

ऋतुभिः संवत्सरं विश्वा आ भाहि प्रदिशः पृथिव्या
 इत्याह तस्मादग्निः सर्वा दिशोऽनु वि भाति प्रत्यौहतामश्विना
 मृत्युमस्मादित्याह मृत्युमेवास्मादप नुदत्युद्वयं तमसस्परीत्याह
 पाप्मा वै तमः पाप्मानमेवास्मादप हन्त्यगन्म ज्योतिरुत्तममित्याहासौ
 वा आदित्यो ज्योतिरुत्तममादित्यस्यैव सायुज्यं गच्छति
 न संवत्सरस्तिष्ठति नास्य श्रीस्तिष्ठति यस्यैताः क्रियन्ते

ज्योतिष्मतीमुत्तमामन्वाह ज्योतिरेवास्मा उपरिष्ठादधाति सुवर्गस्य
लोकस्यानुख्यात्यै॥ (४४)

यावन्तोऽस्य मुखतश्चित्यस्य वर्धयत्यादित्योऽष्टाविंशतिश्च॥ [९]

षड्भिर्दीक्षयति षड्वा ऋतवं ऋतुभिरेवैनं दीक्षयति
सप्तभिर्दीक्षयति सप्त छन्दांसि छन्दोभिरेवैनं दीक्षयति विश्वे
देवस्य नेतुरित्यनुष्टुभोत्तमया जुहोति वाग्वा अनुष्टुप्तस्मात्प्राणानां
वागुत्तमैकस्मादक्षरादनां प्रथमं पदं तस्माद्यद्वाचोऽनां तन्मनुष्या
उप जीवन्ति पूर्णया जुहोति पूर्ण इव हि प्रजापतिः (४५)

प्रजापतेरास्यै न्यूनया जुहोति न्यूनाद्धि प्रजापतिः प्रजा
असृजत प्रजानां सृष्ट्यै यदर्चिषि प्रवृश्याद्भूतमव रुन्धीत
यदङ्गारेषु भविष्यदङ्गारेषु प्र वृणक्ति भविष्यदेवाव रुन्धे भविष्यद्धि
भूयो भूताद्वाभ्यां प्र वृणक्ति द्विपाद्यजमानः प्रतिष्ठित्यै ब्रह्मणा वा
एषा यजुषा सम्भृता यदुखा सा यद्धिद्येतार्तिमार्च्छेत् (४६)

यजमानो हन्येतास्य यज्ञो मित्रेतामुखां तपेत्याह ब्रह्म वै मित्रो
ब्रह्मन्नेवैनां प्रतिष्ठापयति नार्तिमार्च्छति यजमानो नास्य यज्ञो हन्यते
यदि भिद्येत तैरेव कपालैः स सृजेत्सैव ततः प्रायश्चित्तिर्यो गतश्रीः
स्यान्मथित्वा तस्याव दध्याद्भूतो वा एष स स्वां (४७)

देवतामुपैति यो भूतिकामः स्याद्य उखायै सम्भवेत्स
एव तस्य स्यादतो ह्येष सम्भवत्येष वै स्वयम्भूर्नाम भवत्येव

यं कामयेत् भ्रातृव्यमस्मै जनयेयमित्यन्यतस्तस्याहृत्याव
 दध्यात्साक्षादेवास्मै भ्रातृव्यं जनयत्यम्बरीषादन्नकामस्याव
 दध्यादम्बरीषे वा अन्नंभ्रियते सयोन्येवान्नम् (४८)

अव रुन्धे मुञ्जानव दधात्यूर्ग्वै मुञ्जा ऊर्जमेवास्मा अपि
 दधात्यग्निर्देवेभ्यो निलायत स क्रुमुकं प्राविशत् क्रुमुकमव दधाति
 यदेवास्य तत्र न्यक्तं तदेवाव रुन्ध आज्येन सं यौत्येतद्वा अग्नेः
 प्रियं धाम यदाज्यं प्रियेणैवेन धाम्ना समर्धयत्यथो तेजसा (४९)

वैकङ्कतीमा दधाति भा एवाव रुन्धे शमीमयीमा दधाति शान्त्यै
 सीद त्वं मातुरस्या उपस्थ इति तिसृभिर्जातमुप तिष्ठते त्रयं इमे
 लोका एष्वेव लोकेष्वविदं गच्छत्यथो प्राणानेवाऽऽत्मन्यत्ते॥ (५०)

प्रजापतिरऋच्छेत्स्वामेवान्नं तेजसा चतुस्त्रिंशच्च॥ [१०]

न हं स्म वै पुराग्निरपरशुवृक्णं दहति तदस्मै
 प्रयोग एवर्षिरस्वदयद्यदग्ने यानि कानि चेति समिधमा
 दधात्यपरशुवृक्णमेवास्मै स्वदयति सर्वमस्मै स्वदते य एवं
 वेदौदुम्बरीमा दधात्यूर्गवा उदुम्बर ऊर्जमेवास्मा अपि दधाति
 प्रजापतिरग्निमसृजत् तं सृष्टं रक्षांसि (५१)

अजिघांसन्थ्स एतद्राक्षोघ्नमपश्यत्तेन वै स रक्षांस्यपाहत
 यद्राक्षोघ्नं भवत्यग्नेरेव तेन जाताद्रक्षांस्यप हन्त्याश्वत्थीमा
 दधात्यश्वत्थो वै वनस्पतीनां सपत्नसाहो विजित्यै वैकङ्कतीमा

दधाति॒ भा ए॒वाव॑ रुन्धे॒ शमी॑मयी॒मा द॑धाति॒ शान्त्यै॒ स॒शितं॑ मे॒
ब्रह्मो॑र्दे॒षां बा॒हू अ॑तिर॒मित्यु॑त्तमे॒ औदु॑म्बरी (५२)

वाच॑यति॒ ब्रह्म॑णैव॒ क्षत्र॑ स॒ श्यति॑ क्ष॒त्रेण॒ ब्रह्म॑ तस्मा॑द्वा॒ह्मणो॑
रा॒ज॒न्य॑वा॒नत्य॑न्यं ब्रा॒ह्मणं॑ तस्मा॑द्वा॒ज॒न्यो ब्रा॑ह्मणवा॒नत्य॑न्य॒ रा॒ज॒न्यं
मृ॒त्युर्वा ए॒ष यद॑ग्नि॒रमृ॑त॒ हिर॑ण्य॒ रु॒क्मम॑न्तरं॒ प्रति॑ मु॒ञ्चते॒ऽमृ॑तमे॒व
मृ॒त्योर्न॑तर्धत्त॒ एक॑वि॒ंशति॑ निर्बा॒धो भ॑वत्ये॒कवि॑ंशतिर्वै॒ दे॒वलो॑का
द्वा॒द॒श मा॒साः प॒ञ्च॒र्तव॑स्त्रय॒ इमे॑ लो॒का अ॒सावा॑दित्यः (५३)

ए॒कवि॑ं॒श ए॒ताव॑न्तो॒ वै दे॒वलो॑कास्तेभ्य॒ ए॒व भ्रा॑तृ॒व्यम॑न्तरेति॒
निर्बा॑धैर्वै॒ दे॒वा अ॑सु॒रान्निर्बा॑धेऽकुर्व॑त॒ तन्निर्बा॑धानां॒ निर्बा॑ध॒त्वन्निर्बा॑धी
भ॑वति॒ भ्रा॑तृ॒व्याने॒व निर्बा॑धे॒ कुरु॑ते सा॒वि॒त्रिया॒ प्रति॑ मु॒ञ्चते॒
प्र॒सू॒त्यै न॑क्तो॒षासे॒त्युत्त॑रया॒होरा॒त्राभ्या॑मे॒वैन॑मु॒द्यच्छ॑ते॒ दे॒वा
अ॒ग्निं धा॑रय॒न्द्रवि॑णो॒दा इ॒त्या॒ह प्रा॒णा वै दे॒वा द्र॑वि॒णो॒दा
अ॒होरा॒त्राभ्या॑मे॒वैन॑मु॒द्यत्य॑ (५४)

प्रा॒णैर्दा॑धा॒रासी॑नः॒ प्रति॑ मु॒ञ्चते॒ तस्मा॑दासी॒नाः प्र॒जाः प्र जा॑यन्ते
कृ॒ष्णाजि॑नमु॒त्तर॑न्तेजो॒ वै हिर॑ण्यं ब्रह्म॒ कृ॒ष्णाजि॑नन्तेज॒सा चै॒वैनं॑
ब्रह्म॑णा चोभ॒यतः॑ परि॒ गृह्णा॑ति॒ षडु॑द्याम॒ शि॒क्यं भ॑वति॒ षड्वा ऋ॒तव॑
ऋ॒तुभि॑रे॒वैन॑मु॒द्यच्छ॑ते॒ यद्वा॒द॒शो॒द्याम॑ सं॒वत्स॑रेणै॒व मौ॒ञ्जं भ॑वत्यू॒र्ग्वै
मु॒ञ्जा ऊ॒र्जै॒वैन॑ सम॒र्धय॑ति॒ सु॒पर्णो॑ऽसि॒ ग॒रु॒त्मानि॒त्यवै॑क्षते
रू॒पमे॒वा॒स्यै॒तन्म॑हि॒मानं॑ व्याच॑ष्टे॒ दि॒वं ग॑च्छ॒ सु॒वं प॑तेत्या॒ह

सुवर्गमेवैनं लोकं गमयति॥ (५)

रक्षाऽस्योदुम्बरी आदित्य उद्यत्य सञ्चतुर्विंशतिश्च॥ [११]

समिद्धो अञ्जन्कृदरं मतीनां घृतमग्रे मधुमत्पिन्वमानः।
वाजी वहन्वाजिनं जातवेदो देवानां वक्षि प्रियमा सधस्थम्।
घृतेनाञ्जन्सम्पथो देवयानान्प्रजानन्वाज्यप्येतु देवान्। अनु त्वा
सप्ते प्रदिशः सचन्ताऽस्वधामस्मै यजमानाय धेहि। ईड्यश्वासि
वन्द्यश्च वाजिन्नाशुश्वासि मेध्यश्च सप्ते। अग्निष्ट्वा (५६)

देवैर्वसुभिः सजोषाः प्रीतं वह्निं वहतु जातवेदाः। स्तीर्णं बर्हिः
सुष्टरीमा जुषाणोरु पृथु प्रथमानं पृथिव्याम्। देवेभिर्युक्तमदितिः
सजोषाः स्योनं कृण्वाना सुविते दधातु। एता उ वः सुभगा
विश्वरूपा वि पक्षोभिः श्रयमाणा उदातैः। ऋष्वः सतीः कवषः
शुम्भमाना द्वारो देवीः सुप्रायणा भवन्तु। अन्तरा मित्रावरुणा चरन्ती
मुखं यज्ञानामभि संविदाने। उषासां वाम् (५७)

सुहिरुण्ये सुशिल्पे ऋतस्य योनाविह सांदयामि। प्रथमा वा
सरथिना सुवर्णा देवौ पश्यन्तौ भुवनानि विश्वा। अपिप्रयं चोदना वा
मिमाना होतारा ज्योतिः प्रदिशा दिशन्ता। आदित्यैर्नो भारती वष्टु
यज्ञः सरस्वती सह रुद्रैर्न आवीत्। इडोपहूता वसुभिः सजोषा
यज्ञं नो देवीरमृतेषु धत्त। त्वष्टा वीरं देवकामं जजान त्वष्टुरवा
जायत आशुरश्वः। (५८)

त्वष्टेदं विश्वं भुवनं जजान बहोः कर्तारमिह यक्षि होतः। अश्वो
घृतेन त्मन्या समेक्त उप देवाः ऋतुशः पार्थ एतु। वनस्पतिर्देवलोकं
प्रजानन्नग्निना हव्या स्वदितानि वक्षत्। प्रजापतेस्तपसा वावृधानः
सद्यो जातो दधिषे यज्ञमग्ने। स्वाहाकृतेन हविषा पुरोगा याहि
साध्या हविरदन्तु देवाः॥ (५९)

अग्निर्वा वामश्वो द्विचत्वारिंशच्च॥ [१२]

सावित्राणि व्यद्धमुत्क्राम देवस्य खनति क्रूरं वारुणः सप्तभिरकविंशत्या षड्भिर्न हं स्म समिद्धो
अञ्जनेकादश॥११॥

सावित्राण्युत्क्राम क्रूरं वारुणः पशवः स्युर्न हं स्म नवपञ्चाशत्॥५९॥

सावित्राणि हविरदन्तु देवाः॥

हरिः ॐ॥

॥कृष्ण-यजुर्वेदीय-तैत्तिरीय-संहितायां पञ्चमकाण्डे प्रथमः प्रश्नः
समाप्तः॥५-१॥